

به نام خدا

نقش دعا و توسل در بهبودی بیماری از منظر روایات

استاد راهنما: زهرا صادقی حسین آبادی

گروه محمد رسول الله (الهه پورمجنون زمانی، وجیهه میریان، زینب رحیم زاده، آتوسا عادل)^۱

مدرسه علمیه فاطمه محدثه اصفهان

چکیده

در این پژوهش به بررسی نقش دعا و توسل در بهبودی بیماران پرداخته شده است. امروزه محققین بسیاری در جستجوی شیوه درمانی دعا و توسل و پیدا کردن راههایی برای استفاده از این روش درمانی هستند. دعا و توسل هر چند تاریخچه هزاران ساله دارد، اما اخیراً تحقیقات کامل علمی در مورد آن آغاز شده است. در این مقاله سعی گردیده تا با جستجو در منابع کتابخانه‌ای نقش دعا و توسل در روند سلامت جسمی و روانی، بررسی شود و در مورد تأثیر این فریضه عبادی بر روند بهبودی بیماران از منظر روایات مطالعه گردد. نتایج تحقیق حاکی از تأثیر مثبت دعا و نیایش در بازگشت سلامت بیماران بوده است. دعا، اضطراب ناشی از وجود بیماری را از بین می‌برد و به واسطه رابطه‌ای که بین خالق و مخلوق و شخص بیمار با خداوند برقرار می‌شود، یک آرامش درونی به بیمار می‌دهد. دعا و نیایش به بیمار کمک می‌کند تا دردها و رنج‌ها را بهتر و آسان‌تر تحمل کند و همچنین موجب می‌شود تا بر بیماری و درد مسلط شود. همین احساس ارتباط روحی است که افزون بر افزایش آستانه تحمل در افراد، و تاب‌آوری، آنان موجب درمان دردهای سخت می‌شود.

کلیدواژه‌ها: دعا، توسل، آرامش‌یابی، تاب‌آوری بیماران، سلامت معنوی

^۱. به ترتیب طلبه پایه پنجم، طلبه پایه چهارم، طلبه پایه چهارم و طلبه پایه پنجم، مدرسه علمیه حضرت فاطمه محدثه سلام الله علیها اصفهان.

مقدمه

از نظر جهان‌بینی الهی، علل و عوامل دیگری غیر از عوامل مادی در اجل و روزی و سلامت و سعادت مؤثرند که عوامل روحی و معنوی نامیده می‌شوند، که اجل را نزدیک یا دور می‌کند؛ روزی را توسعه می‌دهد یا تنگ می‌کند؛ به تن سلامت می‌دهد یا می‌گیرد. دعا یکی از علل این جهان است که در سرنوشت انسان مؤثر است، جلوی جریان‌هایی را می‌گیرد و یا جریان‌هایی را به وجود می‌آورد. دعا یکی از مظاهر قضا و قدر است که در سرنوشت حادثه‌ای می‌تواند مؤثر باشد یا جلوی قضا و قدری را بگیرد.

کسانی که همواره به یاد خدا هستند و ذکر و یاد او در دلهایشان خانه کرده است، از آرامش روحی خاصی برخوردار می‌شوند. همین آرامش و ذکر الهی، بیماری جسمی و روانی آنان را نیز درمان و مشکلات و سختی‌هایشان را آسان می‌کند. از این روست که خداوند در آیه ۱۲۴ سوره طه، یکی از مهم‌ترین اسباب و علل مشکلات انسانی و سختی و دشواری در معاش را غفلت از خدا و دوری از ذکر و یاد او می‌داند، اما کسانی که همواره در هر چیز بزرگ و کوچک به خدا متوسل می‌شوند و دست نیایش به سوی او دراز می‌کنند، از آرامش و زندگی آسان و گشایش در روزی برخوردار می‌شوند.

میان روان و جسم آدمی ارتباط تنگاتنگی است. کسی که روان او با خداوند مرتبط می‌شود، احساس می‌کند که با علت تام ارتباط ایجاد کرده است. این علت تام همان‌گونه که بیماری و درد را ایجاد می‌کند، می‌تواند درد و رنج را از میان بردارد. حتی بیماری که پزشکان از درمان او عاجز

و ناتوان هستند، در فرآیندی درد از درون از میان می‌رود. چنین روحیه‌ای موجب می‌شود تا انسان از درد و رنج به سادگی بگذرد و دردها و بیماری‌هایش را درمان کند.

دعا، اضطراب ناشی از وجود بیماری را از بین می‌برد و به واسطه رابطه‌ای که بین خالق و مخلوق یا شخص بیمار با خداوند برقرار می‌شود، یک آرامش درونی به بیمار می‌رسد.

ضمن اینکه ما معتقدیم خداوند هیچ کس را دست خالی از در خانه‌اش برنمی‌گرداند و هیچ دعایی را بدون پاسخ نمی‌گذارد. همین اعتقاد و باور قلبی انرژی مثبتی به انسان می‌دهد که قدرت دفاعی بدن را بالایی‌برد و این قدرت را به فرد بیمار می‌دهد تا بر درد و اعصاب خود مسلط شود و بهبودی‌اش را به دست آورد.

تقویت روحیه بیمار با دعا و توسل باعث می‌شود ناتوانی خود را فراموش کند. در نتیجه‌ی این روحیه، مقاومتی که در او به وجود می‌آید، سبب بالارفتن سیستم دفاعی بدن در برابر بیماری‌ها می‌شود. حتی دیده شده در مواردی که هیچ‌گونه امیدی به ادامه حیات برای انسان وجود ندارد، پزشک همراه مراقب معنوی در کنار درمان طبیعی به بیمار خود روحیه می‌دهد و او را تشویق به ادامه زندگی می‌کند. در همین جاست که دعا و توسل به درگاه خداوند سبب سلامتی وجود بیمار می‌شود. طبیعی است وقتی روحیه بیمار قوی شود و از حالت یأس و اضطراب نجات یابد، ترشحات و نیروهای دفاعی بدن، توانایی این را می‌یابند که مقاومت شخص را در برابر ناملایمات بالاببرند و در نتیجه بهبودی حاصل می‌شود.

درباره این موضوع مقالات متعددی دیده می‌شود از جمله: «اثبات نقش دعا در درمان» که نویسندگان اکرم جهانگیری و دکتر فرزانه مفتون ثابت می‌کنند که دعا چگونه در طول درمان مؤثر است و باعث بهبودی سریع‌تر از بیماری و شفایافتن می‌شود. مقاله دیگر «ابعاد توسل به دعا در بیماران

سرطانی» که نویسندگان آن حمید حجتی، نفیسه حکمتی پور، سمیرا خاندوستی، جمیله میرزاعلی، گلپهار آخوندزاده، فاطمه کلنگی، ناهید مظفری نیا، در این مقاله نویسندگان سعی در تقویت روحی انسان هنگام با برخورد بیماری خطرناکی مثل سرطان است. ایشان سعی در کاهش اضطراب و رفع مشکلات در بیماری و تقویت اعتقادات مذهبی کرده‌اند. کتاب مراقبه با دعا، تقویت مهارت معنوی نویسنده مهدی احمد فراز نویسنده کتاب مراقبه با دعا در دو فصل به تحریر در آمده فصل اول مهارت معنوی یعنی ذکر دعا و آثار آن با سلامت و رابطه دعا با اجابت به اختصار بیان شده و در فصل دوم جملات دعایی کوتاه انتخاب شده تا فرد بتواند به راحتی بیان و آن را حفظ کند و اینکه فرد در هنگام سختی و دشواری‌ها فکر خود را با ذکر خدا تقویت کند.

مقاله حاضر بر اساس روایات، دعا و توسل را در نحوه برخورد و درمان با بیماری شرح می‌دهد و کاری نو است.

۱. مفهوم لغوی دعا

دعا برحسب لغت از ریشه‌ی «دعو» و با معنی خواندن، حاجت‌خواستن، صدازدن، و به یاری طلبیدن است و گاهی مطلق خواندن به معنای ندا و برحسب عرف و درخواست کردن منظور است.^۱ گفته‌اند اصل آن «دعاو» بوده و به دلیل قرار گرفتن (واو) پس از (الف) براساس قواعد اعلال تبدیل به همزه شده است.^۲

جوهری آن را از ماده‌ی «دعوت» به معنای (فرا خواندن به غذا) دانسته است.^۳ همچنین در فرهنگ قرآن آمده که دعا یعنی سخنانی که برخاستن خیری است و به معنای مختلفی هم‌چون استغاثه و عبادت نیز آمده است. کسی که از او درخواست می‌شود باید بالاتر از درخواست‌کننده باشد. دعا و درخواست از خداوند در قرآن گوناگون آمده است: توحید و ثنای الهی، طلب عفو رحمت و خواستن بهره‌ی دنیایی.

نام‌گذاری به دعا بدین جهت است که انسان در این موارد کلام خویش را با «یا الله»، «یا رب»، «یا رحمن» آغاز می‌کند.^۴

۲. مفهوم اصطلاحی دعا

عبارت است از درخواست توأم با خضوع و تضرع بنده از خداوند. توجه به سوی خداطلب سپاس و ستایش تسبیح و تنزیه باری تعالی نیز اطلاق می‌شود زیرا سپاس و ستایش نیز نوعی درخواست و مسئلت عطا و موهبت است و درحقیقت گفت و گو کردن باحق تعالی به نحوطلب حاجت و درخواست حل مشکلات از درگاه او یا به نحو مناجات و یا صفات حلال و مال ذات تقدس است.^۵

۱. حسینی زبیدی، تاج العروس قرآن، ج ۲، ص ۳۴۶.

۲. عسگری، الفروق اللغویه، ج ۱، ص ۵۳۴.

۳. فتاح، با جوانان در ساحل خوشبختی، ج ۱، ص ۲۰۵، باب ۱.

۴. ابن مکرّم، لسان العرب، ج ۴، ص ۲۵۸.

۵. طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۲، صص ۳۱ و ۴۲.

«لا ترج الا ربك»: جز به پروردگار خود به چیزی امید نداشته باش.

«اعظم البلاء انقطاع الرجا»: بزرگترین بلاها بریدن از رحمت خداست.^۱

امید به معنای توانایی برای شناخت مسیر به سمت اهداف و انگیزه لازم برای حرکت در مسیر است. امید به رحمت خداوند در طول درمان بیماری، یعنی این که باور به بهبودی و نپذیرفتن شکست داشته باشیم. به این گونه، شخص کمتر دچار استرس و پریشانی می شود. در نتیجه باعث کاهش نگرانی که قدرت مغز را کاهش می دهد، می شود. در این مسیر اراده فرد تقویت شده و باعث می شود که جنبه های مثبت در فرد افزایش یافته و فرد دست از تلاش در درمان بیماری بر ندارد. این گونه بیمار در مقابل سختی های این دوره کمر خم نمی کند. تمام این موارد زمانی ممکن می شود که به رحمت خداوند امیدوار باشد و بداند همه کارها در عالم ربوبیت از جانب پروردگار است و هیچ قدرتی مؤثرتر از قدرت خدا نیست. ناامید شدن از رحمت خداوند، تمام انگیزه و اراده فرد را در جنگیدن با بیماری می گیرد. زیرا امید در ویژگی های ساختار روانی آدمی تأثیرگذار است، باعث ارتقا سیستم ایمنی بدن می شود و عوامل منفی را پاک سازی می کند. در نتیجه ی تعبیر نگرش فرد به بیماری، ادامه زندگی و مثبت اندیشی به همراه می آید.^۲

۱. آمدی، غررالحکم و دررالکلم، ص ۱۸.

۲. اسنایدر، روانشناسی امید، ترجمه فرشاد بهادری.

نتیجه گیری

باورها و اعتقادات، نقش کلیدی در ایجاد، تقویت آرامش و رهایی از اضطراب‌های گوناگون دارد. کسی که گرفتار اضطراب و تشویش است، نمی‌تواند با بیماری‌های سخت مبارزه کند. اما کسی که دارای روح و روحیه قوی باشد، حتی می‌تواند بر بیماری بی‌درمان چیره شود.

کسی که تکیه، توکل و اعتمادش به خدا باشد، هیچ‌گاه در زندگی کم نمی‌آورد؛ زیرا چنین شخصی به خدایی باور دارد که حکیم، قدیر، علیم و غنی است. در چنین حالتی، شخص می‌داند که اگر چیزی به او برسد، بر اساس حکمت و فلسفه الهی است که برای هر موجودی و مخلوقی از سوی خدا مقدر شده است.

پس در برابر هر مشکلی، از وسایل و اسبابی بهره می‌گیرد که خدا مطرح کرده است. این گونه است که با بهره‌گیری از امور مادی و معنوی هم‌چون مصرف دارو و دعا درمانی و «ذکرالله» آرامش را به خودش باز می‌گرداند و در برابر حکمت و مشیت الهی تسلیم می‌شود؛ یعنی تلاش خویش را می‌کند تا با استفاده از وسایل مادی و معنوی از جمله توسل به اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام، نماز، روزه، احسان و انفاق، صدقه و دارو و درمان‌های گوناگون از هر مشکل و مصیبت و بیماری خود را برهاند.

در حقیقت استفاده از اسباب و توسل به وسایل مادی و معنوی موجب می‌شود تا شخص به آرامشی دست یابد که دیگر خوف و حزن در آن راه ندارد.

استقامتی که از دعا، توسل و توکل به خدا به دست می‌آید، بهترین دارو برای درمان هر بیماری از جمله بیماری‌های لاعلاج است که امروزه جوامع به آنها گرفتار هستند

فهرست منابع

- قرآن کریم ترجمه الهی قمشه ای.

الف) منابع فارسی

۱. اسنایدر، چارلز، روانشناسی امید، ترجمه فرشاد بهادری، تهران: دانه، بی تا.
۲. بنت، ریچارد، جوزف ای الیور، ابراهیم عزیزاده موسوی، نسرین طاهری هدایتی، نرگس پاپلی، حسین هادی طرقي، الهه ادیبان مهر، درمان مبتنی بر پذیرش و تعهد، تهران: طلوع مجد، بی تا.
۳. دو باتن، آلن، آرامش، ترجمه محمد کریمی، تهران: سرای نیک، بی تا.
۴. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه زیر نظر محمد معین و سید جعفر شهیدی، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.
۵. سبحانی نیا، محمدتقی، قرآن، کتاب اخلاق، قم: دارالحديث، بی تا.
۶. عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، تهران: امیرکبیر، بی تا.
۷. فتاحی، سید حمید، با جوانان در ساحل خوشبختی، قم: نشر الهادی، ۱۳۷۷.
۸. قرشی بنابی، سید علی اکبر، قاموس قرآن، ج ۴، تهران: دارالکتب الاسلامیه، بی تا.
۹. مصطفوی کرمانی، محمد، دعا عامل پیشرفت یا رکود، بی جا: انتشارات حقیقت، ۱۳۵۱.
۱۰. مطهری، مرتضی، بیست گفتار، تهران: صدرا، چاپ ۴۳، ۱۳۹۵ ش.
۱۱. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۱، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۵۳ ش.

ب) منابع عربی

۱۱. آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم و دررالکلم، ج ۲، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۸ ش.
۱۲. ابن طاووس، سید علی بن موسی، اقبال الاعمال، ج ۱، تهران: دارالکتب الاسلامیه، چاپ دوم، ۱۴۰۹ ق.
۱۳. ابن فهد حلی، احمد بن محمد، عده الداعی و نجاح الساعی، قم: دارالکتب الاسلامی، بی تا.
۱۴. ابن کثیر، اسماعیل بن عمر، البدایه و النهایه، بیروت: دارالفکر، بی تا.
۱۵. ابن منظور، محمد بن مکرم ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۱، بیروت: دارصادر، بی تا.
۱۶. ابن قولویه، جعفر بن محمد، کامل الزیارات، نجف اشرف: دارالمرتضویه، چاپ اول، ۱۳۵۶ هـ ش.

۱۷. بخاری، محمد بن اسماعیل، صحیح البخاری، قاهره: وزاره الاوقاف، چاپ دوم، ۱۴۱۰ ق.
۱۸. ترمذی، محمد بن عیسی، سنن الترمذی، قاهره: دارالحديث، ۱۴۱۹ ق.
۱۹. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، ج ۴، ج ۶، ج ۷ و ج ۱۷، قم: مؤسسه آل البيت عليهم السلام، بی تا.
۲۰. حسن، عبدالله، مناظرات فی العقائد و الاحکام، ج ۲، تهران: دلیل ما، چاپ سوم، ۱۳۸۷ ش.
۲۱. طباطبائی، سید محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۲، اسماعیلیان: درالکتب الاسلامیه، ۱۳۵۷ ق.
۲۲. عسگری، ابو هلال، الفروق اللغویه، قم: النشر الاسلامیه، چاپ پنجم، ۱۳۹۰.
۲۳. فراهیدی، خلیل، العین، ج ۷، قم: مؤسسه دارالهجره، ۱۴۰۹ ق.
۲۴. فیض کاشانی، محسن، محجه البیضاء، ج ۸، قم: انتشارات اسلامی، بی تا.
۲۵. فیومی، احمد بن محمد، المصباح المنیر، ج ۲، قم: دارالهجره، ۱۴۱۴ ق.
۲۶. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، ترجمه و شرح محمدباقر کمره ای، ج ۴، تهران: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، ۱۴۲۱ ق.
۲۷. کفعمی، ابراهیم بن علی، البلد الامین و الدرع الحصین، ج ۱، بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، ۱۴۲۵ ق.
۲۸. مرتضی زبیدی، محمد بن محمد، تاج العروس من جواهر القاموس، بیروت: دارالفکر، چاپ ۱، ۱۴۱۴ ق.
۲۹. مجلسی، محمد باقر، بحار الأنوار، ج ۶۶ و ۹۰، بیروت: داراحیاء التراث العربی، بی تا.
۳۰. مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن، ج ۱۳، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب، بی تا.

(ج) سایت ها

۳۱. <https://www.khabaronline.ir/news/۳۳۷۱۶۱>
۳۲. <https://fa.shafaqna.com/news//۸۷۵۲۷۷>

